

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-12-88-65>

УДК 811.111-26

Федоренко С.В., Валькова А.О.Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ
СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ФІЛЬМІВ**

Анотація. В даній статті розглядаються проблеми, які виникають в процесі перекладу сучасних англо-мовних документальних фільмів. Вивчено поняття «кінотекст», визначено, що переклад кіносценаріїв відноситься до художнього перекладу та в той же час має свої унікальні особливості. Досліджено англо-мовний документальний кінотекст як об'єкт лінгвістичного дослідження та розглянули методи трансляції подій в англо-мовному документальному кінотексті. Також, проаналізовано лінгвокультурні особливості перекладу сучасних англо-мовних документальних фільмів. Ми дослідили лінгвокультурний потенціал сучасних англо-мовних документальних фільмів, їх значення, особливості, жанрово-стилістичну специфіку та розгляд науковцями в парадигмі мультимодальності. З'ясовано лінгвокультурну специфіку перекладу мови англо-мовних документальних кінотекстів. Виявили лінгвокультурний аспект перекладу англо-мовних документальних кіно текстів та специфіку перекладу документальних фільмів, зокрема, із субтитрами. Було проаналізовано два документальні фільми: «Земляни» та «Пластиковий океан», охарактеризовано переклад, підкреслення складнощів під час перекладу фільмів такого типу в зв'язку з залежністю від часового проміжку, який віддається на оригінальний текст. Найважливішим є обрати такі перекладацькі трансформації, за допомогою яких переклад не буде ані сильно поспішати, ані відставати. У обох фільмах цей баланс було дуже добре продемонстровано.

Ключові слова: кінотекст, документальний кінотекст, аспекти перекладу, лінгвокультурний аспект, трансляція подій.

Fedorenko Svitlana, Valkova AnzhelikaNational Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»**LINGUO-CULTURAL FEATURES OF TRANSLATION
OF MODERN ENGLISH-LANGUAGE DOCUMENTARIES**

Summary. The problems that arise in the process of translating modern English documentaries were investigated in this article. Nowadays, humankind is faced with new global problems, such as global warming, the causes and consequences of which are revealed in documentaries. Because English is an international language and more widely spoken, many of these films are made in English. Some of the phenomena presented in documentaries are globally known, others are specific to a particular culture, country, or historical epoch. That is why during translating films, the translator encounters not only the problem of translating complex terms, but also adaptation in the language of the recipients in case of cultural differences. Especially in today's world, we are receiving more and more information about how negative human activities affect the environment. This gives rise to the relevance of documentaries. The important part is also the time, making it more difficult for translators to complete the translation. If the phenomenon is common for the culture of the original language, but not for the language of the recipient, the translator must very briefly reproduce this meaning. Compared to ordinary texts, the problem arises during documentary film translation since the original text and the translation are given the same period of time. Documentary film translation is an important way of knowledge transfer and intercultural communication. It requires the use of translation strategies that take into account the specifics of the language of English-language film text and adaptive methods. Documentaries differ from entertaining films in that they show our life as it is or was and help us make the right choice by changing our attitude towards certain spheres of life. Cinema plays a leading role in mass communication, and the documentary genre is an integral part of cinema, although it is not the first in popularity. Foreign film production is more popular on the Ukrainian market, so correct translation is one of the main factors in the popularity of foreign films in Ukraine. The translation of documentaries covers two or more languages, so the problem of correct language transmission for the accurate perception of information by the viewer comes to the fore. Therefore, the main role is played by the choice of the appropriate translation strategy, which at the same time preserves the originality and removes possible misunderstandings caused by cultural differences.

Keywords: film text, documentary film text, aspects of translation, linguacultural aspect, broadcast of event.

Постановка проблеми. Сьогодні людство затикається з новими глобальними проблемами, як наприклад, глобальне потепління, про причини і наслідки яких розкриваються у документальних фільмах. Деякі явища, описані у документальних фільмах є глобально-відомими, інші – специфічними для певної культури, країни, або історичної епохи. Саме тому під час перекладу фільмів, перекладач зустрічається не

тільки з проблемою перекладу складних термінів, а й адаптацією у мові реципієнтів при культурній розбіжності. Порівнюючи з звичайними текстами, проблема виникає під час документального кіноперекладу через те, що для оригіналу і перекладу віддається однаковий проміжок часу. Документальний кінопереклад є важливим способом передачі знань та міжкультурної комунікації. Він вимагає застосування перекладацьких стратегій,

що враховують особливості мови англомовного кінотексту та адаптивні методи.

Кінематограф відіграє провідну роль у масовій комунікації, а жанр документального фільму є невід'ємною частиною кінематографа, хоча і посідає в ньому не перше місце за популярністю. На українському ринку більш популярна зарубіжна кінопродукція, тому коректний переклад є одним з головних факторів популярності іноземних картин в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кінопереклад в Україні активно розвивається. Найбільше основи кіноперекладу освітили такі вчені як А. Г. Гудманян, В. Є. Горшкова, М. С. Снеткова, Г. Г. Слишкін. Та, не зважаючи на вклад вищезгаданих фахівців, серед мовознавчих робіт немає такої праці, яка детально досліджує та розкриває саме документальне кіно, особливості його мови та перекладу.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Переклад документальних фільмів у минулому становив більшою частиною лише матеріали, які відносяться до певного історичного періоду. Сучасні документальні фільми відображають глобальні питання, які є дуже важливими на даному етапі і відіграють велику роль у подальшому існуванні людства. Наразі такі фільми є досить новими, адже людство усвідомило ці проблеми нещодавно. Дана тема була обрана, адже дослідження щодо лінгвокультурних особливостей перекладу сучасних англомовних фільмів у вітчизняній науці відсутні.

Формулювання цілей статті. Мета роботи полягає у вивченні, узагальненні та дослідженні специфіки лінгвокультурних особливостей перекладу англомовного документального кінотексту українською мовою.

Матеріалом дослідження є 250 англійських висловлювань з документального фільму «Земляни» та їх переклад на українську мову. Для аналізу було обрано два документальні фільми «Земляни» 2005 року тривалістю 95 хвилин та «Пластиковий океан» 2016 року тривалістю 100 хвилин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження документального кінотексту як частини кінодискурсу має важливе значення, оскільки сучасний кінематограф є потужним інструментом формування масової свідомості та впливу. Відтак, когнітивна природа документального кінотексту обумовлює необхідність якісного перекладу оригінальних кінокартин з метою адекватного відтворення вихідних ідей та формування цінностей.

Текст досліджують в якості лінгвовізуального феномену з гетерогенною природою, в якому вербальні параметри мають лінгвальну природу, а просодичні параметри виражаються за допомогою нелінгвальних знаків. Саме тому кінотекст вивчається як особлива реалізація відеовербального типу текстів за допомогою співставлення двох головних елементів – вербальної та візуальної складових. Не дивлячись на мультимодальний характер, для кінотексту, також і документальному кінотексту, притаманні універсальні текстові категорії: цілісність, зв'язність, модальність, системність, інформативність, наративність, інтертекстуальність, прагматична направленість.

Переклад фільму завжди нерозривно пов'язаний з певними труднощами не тільки лінгвістичного, а й технічного характеру, що безпосередньо впливає на ступінь еквівалентності та адекватності перекладу оригіналу, а також його технічного втілення на екрані (наприклад, синхронність артикуляції акторів і реплік дублерів).

За класифікацією М. Берді, виділяють 5 основних видів кіноперекладу:

– Синхронний переклад фільму. В цьому випадку синхроніст переводить фільм без опори на монтажні листи. Іноді він змушений переводити фільм без попереднього перегляду, намагаючись якомога точніше передати його зміст.

Цей вид перекладу використовувався на міжнародних кінофестивалях. На сьогодні цей вид перекладу фільмів практично себе вичерпав, тому що всі фільми на міжнародних кінозаходах в обов'язковому порядку субтитруються. Однак говорити, що синхронний переклад фільмів припинив своє існування, поки передчасно.

– Озвучування фільму одним актором або самим перекладачем. При цьому зберігається оригінальний звукоряд, що дає можливість глядачеві оцінити емоційний настрій фільму, а також розмежувати репліки різних героїв.

Це свого роду псевдодубляж, коли в студійних умовах на злегка приглушеним іноземну мову накладається переклад в акторському виконанні. В окремих випадках при випуску фільмів на DVD закадровий переклад робиться на один голос. І робить його, як правило, сам перекладач. При цьому повинно чітко чути голоси акторів.

– Озвучування фільму двома акторами – чоловіком і жінкою при збереженні оригінального звукоряду.

– Повний дубляж фільму. Весь фільм озвучується цілим штатом акторів. В цьому випадку відбувається значна компресія матеріалу через необхідність збігу артикуляції акторів з перекладом їх реплік.

Техніка повноцінного і якісного дубляжу коштує дуже дорого. Більш популярним став ліп-сінг – дещо спрощений телевізійний дубляж іноземних серіалів, – де укладання тексту під артикуляцію здійснюється тільки на початку і в кінці фрази.

– Використання титрів при повному збереженні вихідного звукоряду. Мова персонажів відтворюється у вигляді тексту мовою перекладу в нижній частині екрана. Фільми з субтитрами демонструються на міжнародних кінофестивалях, випускаються в прокат на цифрових носіях з перекладом на кілька мов одночасно, а також використовуються в освітніх цілях.

Виділяються три стратегії перекладу назв фільмів:

1. Прямий переклад англомовних назв фільмів на українську мову.

2. Трансформація назви.

Субтитрування фільмів – один з головних способів перекладу документальних фільмів, тому важливо знати його позитивні і негативні сторони. Основні переваги даного виду перекладу:

1. Переклад за допомогою субтитрів дозволяє зберегти художню цінність фільму, дає можливість оцінити майстерність акторів, зберігає їх справжній голос, інтонації в той час як при ду-

бляжі багато з цих складових губляться як в силу технічних причин, так і в силу недостатньої кваліфікації акторів, які озвучують переклад. Саме тому на всіх великих кінофестивалях фільми демонструються мовою оригіналу з субтитрами.

2. Даний вид перекладу не спотворює мову оригіналу і дозволяє глядачеві, котрий володіє базовими мовними знаннями, самому стежити за змістом діалогів.

3. Переклад за допомогою субтитрів технічно менш складний у виконанні, вимагає участі меншої кількості людей, а, отже, комерційно більш вигідний. Переклад за допомогою субтитрів з'являється в іноземному прокаті набагато раніше, ніж дубльована версія (не рахуючи «піратських» копій).

4. Переклад кінофільмів за допомогою субтитрів несе в собі освітню цінність. Використання фільмів з субтитрами допомагає вивчати мову вдосконалювати свої знання, розуміти структуру живої мови, зіставляти мову оригіналу і мову перекладу. Одним з видимих недоліків розглянутого виду перекладу є, на наш погляд, труднощі сприйняття, яка обумовлена психологічним аспектом.

Субтитри з'являються на екрані лише на кілька секунд, впродовж яких глядач повинен їх прочитати та зрозуміти, тому вони повинні бути короткими. Якщо у діалогах наявні паузи, субтитри залишаються на екрані на кілька секунд довше, але таке буває рідко. Ще однією проблемою, що виникає при субтитруванні, є потреба виставляти часові мітки, що забирає дуже багато часу.

Цікавим є дослідження Ф. Карамітоглу (F. Karamitroglou) щодо швидкості читання субтитрів середньостатистичним глядачем (під «середньостатистичним глядачем» автор має на увазі представників верхнього сегменту середнього соціосвітнього класу віком 14-65 років). За його підрахунками, читання тексту середньої складності відбувається зі швидкістю 150-180 слів за хвилину, що становить 2,5-3 слова за секунду [8, с. 82].

В результаті аналізу перекладу документальних фільмів «Пластиковий океан» та «Земляни», було виявлено наступні особливості.

Назва фільму «Пластиковий океан» була перекладена еквівалентно та адекватно. Можливо, можна б було підібрати більш вдалу назву, але ця назва, на відміну від нашого першого прикладу, говорить сама за себе і навіть гіперболізує. Чуючи таку назву, глядачі уявляють собі пластиковий острів посеред океану. Але на справді все не так масштабно виглядає, однак є навіть більш небезпечно.

Перекладачем було виконане основне завдання – передати мету кінофільму до аудиторії. Як і в нашому першому прикладі, переклад цього фільму був дуже якісним. Перекладацькі трансформації використовувалися доречно і не ускладнювали розуміння викладеного матеріалу.

Порівнюючи оригінал фільму з перекладом, можна визначити, що переклад іноді запізнюється. Через те, що все відбувається наче в звичайному фільмі, тобто актори постійно змінюють своє положення, емоції та рухаються під час свого мовлення, реагуючи на певні умови, сам фільм іноді нелегко дивитися. Але це більше стосується проблеми того, чому оригіналу і мови перекладу дуже відрізняються. Саме тому і виникають такі розбіжності.

В цілому переклад є досить якісним. Переклад дуже добре передає інтенцію і головну мету всього фільму.

Продивившись фільм «Земляни» англійською, українською та російською, можна визначити, що переклад цілком виконав усі задачі та якомога точніше передав сенс з мови оригіналу. Під час перекладу було використано численну кількість перекладацьких трансформацій, як генералізація, конкретизація, описовий переклад, граматична трансформація і т.д.

Неправильно підібрана трансформація негативно впливає на процес сприйняття фільму у перекладі. Переклад фільму – дуже складний процес, під час якого увага приділяється не тільки тексту, але й аудіовізуальним засобам.

Тому, якщо невлучно використати описовий переклад, це може затягнути час і будуть вже показані інші предмети, а не ті, про які йшлося в оригіналі.

Проаналізувавши переклад цього фільму, можна визначити недоліки по відношенню до тексту оригіналу. По-перше, в оригінальному звучанні, цей фільм охоплює багато культурних та чисто американських особливостей, тому для представників інших країн, особливо під час перекладу цієї кінострічки, дуже важко з першого разу визначити і зрозуміти як все відбувається.

Це все пояснюється дуже просто. Наші культури: американська та українська – не є однакоvими, або навіть схожими. Наші культури знаходяться далеко одна від одної. В нас є спільне розуміння певних явищ, але не всіх. Повторно беручи до уваги приклади з безпритульними тваринами. В Америці їх просто немає, адже як тільки собака опиняється на вулиці без хазяїна, її одразу забирають до притулку. Проте розкриття цієї теми є досить важливою, адже таким чином ми розуміємо причину цих явищ. І доходячи до початку зародження проблеми, ми розуміємо, що саме люди повинні в багатьох з них.

Явища, про який говориться в фільмі дуже швидко знаходяться правильний відповідник в українській мові. Особливо метод перекладацьких трансформацій, що можна використати для того чи іншого перекладу.

Раніше нами було визначено, щось не багато способів перекладу документальних фільмів, і в кожному з них є свої недоліки. Приклад був зроблений за допомогою запису мовлення перекладача або актора. Проаналізувавши різні методи перекладу, можна визначити, що цей переклад був зроблений максимально правильно.

Більшість матеріалу було перекладено саме за допомогою еквівалентного перекладу. Еквівалентний переклад – переклад, що відповідає оригіналу на всіх релевантних рівнях і забезпечує рішення тих же інформаційно-комунікативних завдань, на які був націлений текст оригіналу.

Еквівалентів в проаналізованих прикладах було найбільше – всього 27,3%: *a warm-blooded* – теплокровні, *a cold-blooded* – холонокровні

Конкретизацію було знайдено в 13,4% проаналізованих прикладах: *to serve mankind* – експлуатуються людьми, *find a new home again* – знайти нового господаря, *overcrowded conditions* – в переповнених будках.

Модуляція зустрічалась в 12,4% проаналізованих прикладах: *hazard of street life* – небез-

пек вуличного життя, *emasculates the owner* – каструє господаря, *administered by an injection* – шляхом ін'єкції.

Опущення було використано в 12,4% проаналізованих прикладах: *many nonhuman animals understand the world* – багато тварин розуміють світ, *remote from universal nature* – віддалена від природи, *ordinary human beings* – звичайні люди.

9,2% прикладів були перекладені за допомогою граматичної заміни: *to be considered earthling* – вважаємося землянами, *tends to dominate* – прагнуть домінувати, *the desire for food* – жага бути ситим.

Додавання було використано в 7,7% прикладів: *are due from us* – ми винні тваринам, *morally ought to treat* – повинні ставитись з погляду моралі, *surveys the creatures* – сприймає інші істоти.

Генералізація була застосована в 5,0% прикладів: *nonhuman animals* – інші тварин, *to dominate the Earth* – домінувати на планеті, *among the members of the human family* – серед людей.

4,5% прикладів містить синтаксичну перестановку: *an attitude of bias* – упередженим ставлення, *against those of members of other species* – за рахунок ущемлення інтересів інших видів, *to recognize the moral imperative of respect* – дотримуємося принципів моралі.

Антонімічним перекладом користувались у 4,2% випадків: *morally disrespectful treatment* – аморальне ставлення, *treat the less powerful as if they were mere objects* – відносяться до слабкіших наче вони – просто предмети, *receiving no exercise* – не даючи волі.

Основними проблемами при перекладі фільмів становила саме інтеграція деяких явищ, не традиційних в культурі України. Також, важливим було дотримання часу, що не завжди вдавалось робити максимально точно, але це не викривляло перегляд фільму і розуміння матеріалу.

Обидва фільми є документальними і вони несуть в собі багато точної та інформації про реальні події. Однак, обидва фільми є емоційно забарвленими, що є основним методом зацікавлення аудиторії у тому, що треба діяти і щось змінювати у своїй діяльності.

Список літератури:

1. Гайданка Д.В. Дискурс кіно в ракурсі новітніх парадигм: особливості й типологія. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2015. № 16. С. 99–101.
2. Гридасова О.І. Кінодискурс як об'єкт навчання кіно перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. № 2. С. 102–107.
3. Гудманян А.Г., Плетенецька Ю.М. До проблем кіноперекладу, як виду художнього перекладу. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Сер. : Філологічна*. 2012. № 25. С. 28–30.
4. Крисанова Т. Основні підходи до розуміння поняття "кінодискурс". *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 4. С. 98–102.
5. Лукьянова Т.Г. Лексичні аспекти перекладу субтитрів: на матеріалі англомовних художніх фільмів. *Нова філологія*. 2012. № 50. С. 170–173.
6. Мельник М.Є. Кінотекст як особливий вид дискурсу. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2014. № 12. С. 123–127.
7. Anderman G., Rogers M. Translation Today Trends and Perspectives Multilingual Matters, 2003. 248 p.
8. Karamitroglou F. Towards A Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation: The Choice between Subtitling and Revoicing in Greece. Amsterdam (Approaches to Translation Studies 15). Brill Rodopi, 2000. 312 p.

Під час аналізу перекладацьких трансформацій, найчастіше було використано еквівалентний переклад. Однак, всі види трансформацій дуже важливі, але для документального фільму такий спосіб перекладу, як антонімічний не дуже широко розповсюджений.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті роботи було визначено та узагальнено лінгвокультурні особливості мови англомовного документального кінотексту та досліджено специфіку його перекладу українською мовою. Було визначено, що кінотекст – це текст, який виражений за допомогою вербальних і невербальних знаків, що організовані відповідно до задуму автора за допомогою кінематографічних кодів, що зафіксован на носії і призначений для відтворення на екрані і аудіовізуального сприйняття глядачами. Переклад кіносценаріїв відноситься до художнього перекладу та в той же час має свої унікальні особливості. Чисто документальним фільмом вважається такий фільм, що був відзнятий і переглянуто «з першого дублю». Якщо текст накладається вже після відзнятого матеріалу, багато дослідників вважають, що це вже не є документальним фільмом. Документальні фільми можуть перекладатись за допомогою субтитрування, одностороного, двох- або багатоголосого озвучування. Також існує і синхронний переклад, але він не є популярним методом на сьогоднішній день. Було розглянуто англомовні документальні фільми і визначено їх лінгвокультурні особливості. Навіть документальні фільми, що розглядають глобальні проблеми мають бути перекладені за допомогою перекладацьких трансформацій адаптованих до культури мови перекладу. Було проаналізовано два документальні фільми: «Земляни» та «Пластиковий океан», охарактеризовано переклад, підкреслення складнощів під час перекладу фільмів такого типу в зв'язку з залежністю від часового проміжку, який віддається на оригінальний текст.

З часом кількість документальних фільмів буде збільшуватись, в результаті чого і потреба у перекладі їх українською. Оскільки культури англомовних країн суттєво відрізняються від України, питання про лінгвокультурні особливості перекладу документальних фільмів буде і далі актуальним.

References:

1. Haidanka D.V. (2015) Dyskurs kino v rakursi novitnikh paradyhm: osoblyvosti y typolohiia [Discourse of cinema in the perspective of the latest paradigms: features and typology]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Filolohiia*, no. 16, pp. 99–101. (in Ukrainian)
2. Hrydasova O.I. (2014) Kinodyskurs yak ob'ekt navchannia kino perekladu [Film discourse as an object of teaching film translation]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, no. 2, pp. 102–107. (in Ukrainian)
3. Hudmanian A.H., Pletenetska Yu.M. (2012) Do problem kinoperekladu, yak vydu khudozhnoho perekladu [On the problems of film translation as a type of literary translation]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Ser.: Filolohichna*, no. 25, pp. 28–30. (in Ukrainian)
4. Krysanova T. (2014) Osnovni pidkhody do rozuminnia poniattia "kinodyskurs" [Basic approaches to understanding the concept of "film discourse"]. *Naukovyi visnyk Shkhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, no. 4, pp. 98–102. (in Ukrainian)
5. Lukianova T.H. (2012) Leksychni aspekty perekladu subtytriv: na materiali anhlovnykh khudozhnykh filmiv [Lexical aspects of subtitle translation: on the material of English feature films]. *Nova filolohiia. Zaporizhzhia*, no. 50, pp. 170–173. (in Ukrainian)
6. Melnyk M.Ye. (2014) Kinotekst yak osoblyvyi vyd dyskursu [Kinotext as a special kind of discourse]. *Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii*, no. 12, pp. 123–127. (in Ukrainian)
7. Anderman G., Rogers M. (2003) *Translation Today Trends and Perspectives Multilingual Matters*, 248 p.
8. Karamitroglou F. (2000) *Towards A Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation: The Choice between Subtitling and Revoicing in Greece*. Amsterdam (Approaches to Translation Studies 15). Brill Rodopi, 312 p.